

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

OD PRINCIPA ZAGAĐIVAČ PLAĆA KA KONCEPTU ZAGAĐIVAČ NE ZAGAĐUJE: STUDIJA SLUČAJA ZELENIH HOTELA

Dejana Pavlović¹

Apstrakt

Ekološki principi zaštite životne sredine, a ujedno i praćenje trendova, utiču na razne vidove poslovanja u turizmu. Usled povećanja broja zagađivača, sve je veći broj turista koji podržavaju usluge hotela koji ne štete prirodi. Jedna od inovativnosti, koja je prisutna u poslednjih nekoliko godina u turizmu, je pojava zelenih hotela. Zeleni hoteli ne samo da doprinose zaštiti prirodnih resursa nego i vlasnicima hotela pružaju bolji imidž i niže troškove. Sa druge strane, hoteli podležu obavezi plaćanja naknade za zagađenje i njihov doprinos prirodi ogleda se kroz uštedu potrošnje prirodnih resursa, kao što su energija i voda, i smanjivanje proizvodnje čvrstog otpada. Cilj rada je da istraži da li je hotelijerima isplativo da ulažu u zelene hotele ili je pristupačnije da kao svi ostali zagađivači plaćaju naknade za zaštitu životne sredine.

Ključne reči: *Zagađivač plaća, zeleni hoteli, zaštita životne sredine, Srbija.*

UVOD

Turbulentan stil života u društvu, praćen ubrzanim razvojem tehnologije i negativnim uticajem potrošača na upotrebu prirodnih resursa, povećao je svest o zaštiti životne sredine na globalnom nivou (UNEP, 2011). Rastom broja registrovanih zagađivača (u sektoru energetike, turizmu, saobraćaju i dr.) povećao se i broj istraživanja koja se bave zaštitom životne sredine u raznim segmentima poslovanja (Manaktola, Jauhari, 2007; Barjaktarevic and Knezevic, 2012; D'Souza and Taghian, 2005).

¹ ma Dejana Pavlović, Istraživač saradnik, Institut ekonomskih nauka, Beograd, e-mail: dejana.pavlovic@ien.bg.ac.rs

Hotelska industrija, poput drugih grana privrede, je zagađivač životne sredine i proizvođač značajne količine otpada i emisija. Negativan uticaj turizma na životnu sredinu usledio je sa povećanjem broja turista u pojedinim mestima i regijama. S toga, rastom broja posetilaca u turističkim mestima, razvijala se infrastruktura, koja podrazumeva izgradnju hotela, puteva, restorana i drugih objekata koji znatno štete prirodnoj sredini (Pavlović, Lazić i Cvijanović, 2014). Takođe, veća koncentracija turista dovela je do vandalnog uništavanja, degradacije i uništenja najvrednijih kulturno-istorijskih spomenika i nanošenja nepopravljive štete, što neminovno vodi i samouništenju turizma (Stefanović, Azemovic, 2012). Veliki broj aktera u hotelijerstvu, počevši od turista do zaposlenih u hotelskim objektima, zagađuje prirodne resurse kao što su voda, zemlja i vazduh (Bina, 2013). Istraživanja koja je obavila Asocijacija američkih hotela istakla su da hoteli koriste više od 200 litara vode na dan po jednoj hotelskoj sobi (Brodsky, 2005). Takođe, hoteli narušavaju prirodnu sredinu korišćenjem nerazgradivog materijala i korišćenjem značajne količine energije (Radwan, Jones, & Minoli, 2010).

Pored značajnog broja negativnih efekata na životnu sredinu, turizam svakako pozitivno doprinosi ekonomskom razvoju države. Prema podacima *Eurostat*-a, u *EU* zemljama turizam predstavlja jedan od najvećih privrednih sektora sa 9% zaposlenih i 9% učešća u potrošnji. Takođe, on predstavlja jednu od pet izvoznih kategorija u 83% svih zemalja sveta i glavni izvor devizne zarade u gotovo 38% zemalja. S obzirom, na značajan doprinos u zapošljavanju, turizam ima i jednu od glavnih uloga u privredi mnogih zemalja (Stefanovic, Azemovic, 2012).

Pozitivni efekti turizma su oni koji doprinose ekonomskom razvoju i ne narušavaju životnu sredinu, kao što je povećan priliv inostranih valuta, otvaranje novih radnih mesta, razvoj ruralnih oblasti, obnavljanje oronulih zgrada, kao i razvijanje svesti o kulturno-istorijskim nasleđima i dr. (Tomka, 2010; Ljumovic i Pavlovic, 2016).

Kako bi se zadržala ekonomska značajnost turizma za državu, po tumačenju Svetske turističke organizacije i Programa *UN* za životnu sredinu, održivi turizam podrazumeva uvažavanje potreba turista u cilju realizovanja društvenih, ekonomskih i estetskih ciljeva, ali sa druge strane uz zaštitu kulturnih vrednosti, ključnih ekoloških procesa i biološkog diverziteta (Jovičić, 2000).

Međutim, sve je više istraživanja koja se bave negativnim uticajem turizma na životnu sredinu uz davanje preporuka na ograničeno korišćenje vode vazduha i električne energije (Bina 2013), ograničavanje korišćenja zemljišta, kontrolu

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

gradnje turističkih objekata (visina, boja, arhitektonski stil gradnje) i parkinga (Cooper et al., 2008). Najveći deo troškova u hotelskoj industriji, i to čak 40%, ide u potrošnju energije kao što su: grejanje, hlađenje, kuvanje, osvetljenje, čišćenje, pranje i dr. (Maksin i ostali, 2011). Bogdanović (2005) je ukazao da, kada je reč o zagađenju, upotrebi resursa i otpadu, tipični hotel godišnje emituje 160-200 kg ugljen-dioksida po m² hotelske sobe i proizvodi 1 kg otpada po gostu dnevno, dok potrošnja energije na godišnjem nivou iznosi 39 TWh. Ekološki aspekti u turizmu utiču na pametno raspolaganje energijom i recikliranje materijala, kao i na upoznavanje gostiju i zaposlenih o merama iz oblasti zaštite životne sredine (UNEP, 2012).

Analiza brojinih primera uništavanja prirodnih resursa, navela je donosiocice odluka da definišu finansijske naknade za zagađivače koji narušavaju životnu sredinu. S toga, država administrativnim merama kao što su javne politike, strategije, zakoni, planovi, programi i akti, nastoji da poveća svest zagađivača² o uništavanju planete na kojoj živimo (SEPA, 2017).

Sa druge strane, briga o životnoj sredini i očuvanje životne sredine, dovelo je i do novina u raznim segmentima poslovanja. Jedan od njih je pojava zelenih hotela. Ovaj fenomen u turizmu ublažuje štetno korišćenje životnih resursa, i štedi velike količine novca hotelijerima kroz smanjenjem operativnih troškova (APAT, 2002; Enz & Siguaw, 1999).

Hotelijerima “zeleni ključ” obezbeđuje brojne benefite od strane države, kao što je izbegavanje “zagađivač plaća” ekonomske takse i raspolaganje subvencijama za razvoj *eco* hotelijersta u državi. Pored zaštite životne sredine, zeleni hoteli imaju veći kredibilitet u društvu, s obzirom da je sve veći broj turista u svetu koji brine o prirodi u kojoj boravi (D’Souza and Taghian, 2005).

U radu će biti prikazano trenutno stanje održivog turizma u Srbiji, sa posebnim fokusom na perspektivu razvoja zelenog hotelijerstva. Cilj rada je da definiše da li je hotelijerima isplativije da posluju kao zeleni hoteli ili da plaćaju naknade za zaštitu životne sredine.

² Zagađivač je svako fizicko ili pravno lice koje svojim aktivnostima narušava prirodne resurse (Zakon o zaštiti životne sredine, 2011).

ODRŽIVI RAZVOJ U TURIZMU

Turizam ima dvostruko dejstvo. Sa jedne strane, doprinosi ekonomskom razvoju države, a sa druge strane država korisnike koji negativno utiču na prirodnu sredinu, stimuliše da plaćanjem određenim taksi i poreza smanjuju negativno delovanje na životnu sredinu.

Kada govorimo u negativnom uticaju turizma na životnu sredinu, određena grupa autora (Stefanovic, Azemovic, 2012) ih je definisala kroz *zagađenje prostora*. Ovakav vid zagađenja uzrok je neadekvatne izgradnje objekata, koja ima štetno dejstvo na okolinu u kojoj je sagrađena, kao što je: *zagađenje vazduha, zagađenje vode, zagađenje i degradacija tla, zvučno zagađenje, smanjenje prirodnih površina i dr.*

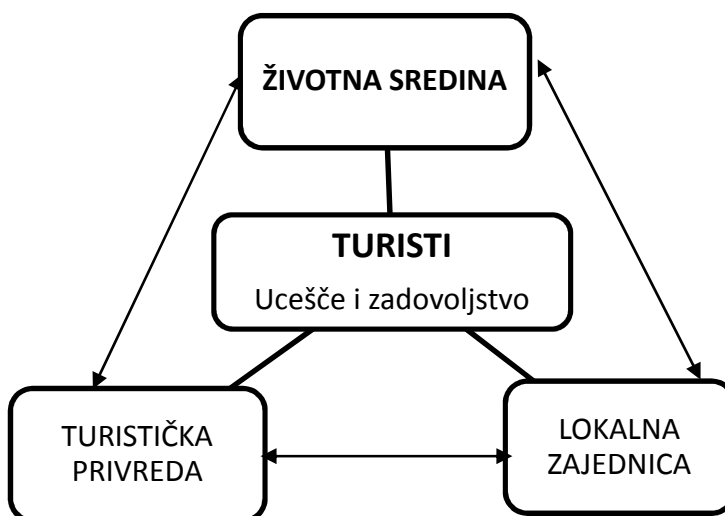
1. *Zagađenje vazduha* u turizmu podrazumeva štetne izduvne gasove, koji narušavaju životnu sredinu turističkog objekta, usled povećane koncentracije turista. Ovakav vid zagađenja uništava vegetaciju i narušava zdravlje korisnicima prirode.
2. *Zagađenje vode*. Ovakav vid zagađenja ne samo da uništava životnu sredinu, nego i utiče loše na razvoj turizma. Do zagađenja vode dolazi se usled industrijalizacije i urbanizacije obala reka, jezera i mora. Međutim, razvojem turizma na obalama reka, jezera ili mora dolazi do izlivanja fekalnih i otpadnih voda, bacanja čvrstog nerazgradivog otpada, ispuštavanja ulja ili nafte usled korišćenja motornih vozila u vodi itd. Pomenuti vidovi uništavanja vode mogu biti nepovoljni za zdravlje turista i dovesti do razvoja velikog broja oboljenja kao što su: kolera, tifus, virusni hepatitis, dizenterija i druge, mogu biti prenete uzimanjem zagađene morske hrane.
3. *Zagađenje zemljišta*. Turisti i akteri u turizmu (kao što su zaposleni u objektima) svojim neprimerenim ponašanjem mogu na direktan način da naškode životnoj sredini usled bacanja otpada (konzerve, kese, hartije, case i dr.) na neprimeren način.
4. *Zvučno zagađenje*. Pravljenje buke u turističkim mestima nastaje usled velike koncentracije motornih vozila i posetilaca, koji narušavaju mir meštana.
5. *Smanjenje prirodnih i poljoprivrednih površina*. Nekonrolisana gradnja turističkih objekata dovela je do smanjivanja prirodnih površina što je umanjilo razvoj poljoprivrede, ali i narušila estetski izgled mesta.

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

6. *Degradacija flore i faune.* Vandalno ponašanje turista i neadekvatna gradnja objekata, kao i otvaranje reštorana i kafića, svakako narušavaju floru i faunu prirodnih i poljoprivrednih površina.

Iz svega navedenog, dolazimo do saznanja da turisti imaju značajan uticaj na životnu sredinu što je prikazano grafički na slici ispod (slika 1.) gde možemo da ustanovimo da model održivog turizma predstavljen je kao ciklus u kome turisti, kako bi zadovoljili svoje potrebe, narušavaju tri segmenta: životnu sredinu, zajednicu i privredu.

Slika. Model održivog turizma

Izvor: Stefanović, Azemović, 2012.

Zagađivanje životne sredine u hotelijerstvu zavisi od menadžmenta koji vodi hotel (Maksin i ostali, 2011), koji često razmatraju pitanje na koji način poslovanje hotela može da doprinese zaštiti životne sredine. Ulaganje u ljudske resurse i obučavanje zaposlenih o održivom turizmu tj. povećanje efikasnosti resursa je bitan faktor razvoja hotelske industrije (UNEP, 2012).

Faze održivog razvoja

“Održivi razvoj jeste razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a da ne dovodi u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe” (Stefanović, Azemović, 2012).

Prema istraživanju Mihailova (2002) održivi razvoj se oslanja na ekonomiju uz kreiranje standarda, socijalnu pravdu kroz eliminaciju siromaštva i poboljšanje kvaliteta života, i životnu sredinu koja obezbeđuje da prirodni resursi budu sačuvani i za naredne generacije. Međutim, među najvažnijim osloncima je podrška donosioca odluka u državi i međunarodnom nivou.

Shodno tome, možemo ustanoviti da održivi razvoj predstavlja kombinaciju ekonomskih, socijalnih i političkih elemenata, koji doprinose obezbeđivanju zaštite prirodnih resursa. Za zemlje u razvoju, održivi razvoj predstavlja put ka *EU*, ali i globalni izazov za sve zemlje sveta (Mihailov i ostali, 2005).

Po prvi put u svetu, tema održivog razvoja među donosiocima odluka pokrenuta je na Konferenciji u Rio de Zeneiru 1992. godine, kada je definisano da zaštita životne sredine mora da predstavlja integralan deo sveukupnog ljudskog razvoja (Mihailov i ostali, 2005). Rezultat pomenute konferencije je bio povećana svest o uništavanju prirode u kojoj živimo i da svaka delatnost mora da uvažava zahteve životne sredine.

Milenijumskom deklaracijom, koja je potpisana 2000. godine, definisano je da do 2015. godine zemlje članice *UN* pokušaju da realizuju sedam ciljeva, među kojima je cilj koji se odnosi na obebeđivanje ekološke bezbednosti države.

Sledeća konferencija koja se zalaže za zaštitu prirodnih resursa je Samit o održivom razvoju 2002. godine u Johanezburgu, čiji je rezultat Johanesburska deklaracija o održivom razvoju - od naših korena do budućnosti. Prema pomenutoj deklaraciji, države koje su učestvovala na Samitu su se obavezale da ojačaju i poboljšaju sve sektore poslovanja na osnovu kojih je formiran Plan sprovođenja zaključka. Tačnije, države su zajednički utvrdile obaveze i ciljeve za akciju radi ostvarivanja delotvornijeg rada na postizanju namera održivog razvoja.

Nakon Johanesburske deklaracije, 2005. godine Generalna Skupština Ujedinjenih nacija je usvojila strategiju *'Obrazovanje za održivi razvoj 2005. do 2015. godine'*

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

gde su definisani ciljevi za suzbijanje klimatskih promena tako da svaka zemlja mora da:

1. Preuzme odgovornost za sopstveno delovanje;
2. Nacionalne strategije moraju biti u skladu sa dostignućima održivog razvoja.

Nakon dve godine, tačnije 2007. godine, *UN* je održao konferenciju na Baliju, Indonezija. Rezultat ove konferencije je '*Mapa puta sa Balija*', koje je obuhvatala okvir za novi proces pregovaranja u cilju borbe sa klimatskim promenama (www.unfccc.int).

Najsvežiji dokument koji pokriva principe zaštite životne sredine je '*Agenda održivog razvoja 2030*', koju je usvojila generalna skupština *UN*, kao nastavak na Milenijumsku deklaraciju i Milenijumske razvojne ciljeve. Agenda 2030 ima za cilj da u narednom periodu realizuje 17 ciljeva, koji stavljaju u fokus iskorenjivanje siromaštva, jačanje obrazovanja, jačanje socijalne i zdravstvene zaštite, ekonomskog rasta i rešavanje problema klimatskih promena.

Propisi o obezbeđenju zaštite životne sredine u Republici Srbiji obuhvaćeni su u Nacionalnom programu zaštite životne sredine (2010) i Zakonom o zaštiti životne sredine, a sve to na inicijativu politika i principa donetih na globalnom nivou (kao što su Milenijumske deklaracije, Milenijumskim razvojnim ciljevima i Agenda održivog razvoja 2030).

Zaštita životne sredine: zeleni hoteli vs tradicionalni hoteli

Jedna od aktivnosti u turizmu, koja se zalaže za zaštitu životne sredine je razvoj zelenog hotelijerstva. Zeleni hoteli su dobili na značaju u javnosti s obzirom da se njihova uloga razlikuje od drugi hotela u uštedi potrošnje prirodnih resursa, kao što su energija i voda, a i smanjivanju proizvodnje čvrstog otpada (Barjaktarević i Knezević, 2012). Kriterijumi za dobijanje zelenog ključa su zahtevni i pokrivaju širok spektar uslova, počevši od vrste materijala za izgradnju hotela, kao i zemljišta na kome je hotel sagrađen, do uređaja i opreme koja se koristi u procesu proizvodnje hrane (Blagojević, 2002; Barjaktarević i Knezević, 2012).

Međunarodna organizacija za obrazovanje o zaštiti životne sredine (*Foundation for Environmental Education*) u Srbiji je nadležna za dodelu sertifikata zelenim

hotelima. Međutim, podaci o broju zelenih hotela u Srbiji pokazuju da je trend razvoja zelenih hotela i dalje na niskom nivou. Prvi ključ dodeljen je 2015. godine *Radisson Blu Old Mill Hotel* u Beogradu, a nakon godinu dana IN hotel u Beogradu je postavljen na listu zelenih hotela. Srbija i dalje ima nizak nivo inicijativa za razvoj zelenog hotelijerstva, dok je ovaj trend znatno prisutan u Sloveniji i Hrvatskoj (Hays, Ozretić-Dosin, 2014).

Za dodeljivanje zelenih sertifikata i definisanje kriterijuma za dobijanje zelenog ključa na međunarodnom nivou zadužene su organizacije među kojima su *Green Globe 21*, *GreenLeaf* i *Ecotela*. Međutim, pojedini hotelijeri, posebno u slabije razvijenim zemljama, sami definišu svoje kriterijume i ubrajaju se u *eco* hotele (Pizam, 2009). Razlog je nedefinisanost zakona i propisa u pojedinim zemljama iz oblasti zelenog hotelijerstva (Pizam, 2009), pa s toga kriterijumi za dodeljivanje sertifikata u pojedinim zemljama (posebno u slabo razvijenim zemljama) razlikuju se u donosu na kriterijume na međunarodnom nivou. Sa druge strane, određena istraživanja, koja se bave kritikom zelenog hotelijerstva, prikazuju da korisnici i dalje smatraju da je zeleni ključ marketinski trik u nameri privlacenje savesnih turista (Pizam, 2009).

Modeli za umanjeње štetnog dejstva na životnu sredinu i plaćanje cene za narušavanje životne sredine po prvi put su se pojavili osamdesetih godina prošlog veka, kad su vlade počele da implementiraju ekonomske instrumente za smanjenje zaštite životne sredine (Ekins, 1999). U turizmu prve su se pojavile takozvane turističke takse (WTO, 1998). Vremenom ih je određena grupa istraživaca svrstavala u specifičan porez na turizam, koji ima dvostruko dejstvo, služi za poboljšanje kvaliteta destinacije i zaštitu životne sredine (Gago, Labandeira, Picos, and Rodríguez, 2009). *Gooroochurn* i *Sinclair* (2005) smatraju da su i posle nekoliko decenije takse u turizmu dobro prihvaćene, s obzirom da se turisti godinama pridržavaju plaćanja istih.

U nastavku rada biće prikazano nekoliko studija slučajeva koje razmatraju da li hotelijerima isplativo da ulazu u razvoj zelenog turizma ili da plaćaju naknade za narušavanje životne sredine.

METODOLOGIJA

Metodološki okvir istraživanja obuhvata uporednu analizu studija slučajeva, koja je sačinjena od dva segmenta:

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

1. hotela koji pripadaju grupu zelenih hotela
2. hoteli koji nisu zeleni- tradicionalni hoteli.

Intervju je sastavljen od nekoliko pitanja, podjeljenih u dve grupe. Intervju je sproveden u period od marta 2018. do juna 2018. godine. Rezultati istraživanja su korišćeni za potrebe projekta na temu "Analiza pravnih i ekonomskih aspekata principa zagađivač plaća", koji je realizovao Institut ekonomskih nauka iz Beograda. Ukupno je kontaktirano više od 15 hotela na teritoriji Republike Srbije, od kojih je nekoliko uzeto za analizu studije slučaja.

Cilj studije slučaja je, da na osnovu anketiranja menadžmenta hotela, formuliše zaključke koliko je hotelu isplativo ulaganje u održivi turizam u Republici Srbiji. Tačnije, cilj je bio da se dodje do saznanja:

- U kojoj meri hoteli u Republici Srbiji ulažu u zaštitu životne sredine?
- Da li ima je isplativije hotelima da placaju takse "zagađivač plaća" ili da imaju tendenciju razvoja poslovanja ka zelenom hotelijerstvu?
- U kojoj meri se umanjuju troškovi poslovanja ukoliko hotel raspolaže sa zelenim ključem?
- Da li je zeleni ključ doprineo zaštiti životne sredine i na koji način?
- Da li je povećan broj turista koji preferiraju zelene hotele?

Studije slučaja

Zeleni hoteli u Srbiji

Prvi hotel u internacionalnom lancu u Beogradu, Radisson Blu Old Mill, svojim posetiocima predstavlja jedinstvenu priču, koja kroz dizajn enterijera, mešavinu autentičnog nasleđa 19. veka i industrijskog šika oživljava duh starog mlina, kao i Beograda i njegovih reka. Hotel nudi 236 soba, uključujući 14 apartmana. Od 2015. godine, hotel se ubraja u zelene sticanjem sertifikata zelenog ključa.

Na osnovu intervju sa sektorom za ljudske resurse došli smo do zaključka u kojoj meri je zeleni ključ uticao na poslovanje hotela i na zaštitu životne sredine.

Poznato je da hotel spada u grupu „zelenih hotela” što je veoma retko na našim prostorima i u našoj zemlji. Sertifikat zelenog ključa je mnogo doprineo zaštiti

životne sredine. Hotel je planiran i arhitektonski dizajniran i konstruisan, na takav način da vodi računa o zaštiti životne sredine, a samim tim i uštedi resursa.

S toga, u hotelu se vodi računa o smanjivanju potrošnje vode, električne energije, struje, i ostalih resursa, što znatno doprinosi smanjenju celokupne potrošnje prirodnih resursa. Recikliraju i određene materijale, kao što su papir, karton, staklo, i ostale.

Isto tako, hotel preduzima razne akcije, koje podrazumevaju uštedu resursa i vođenje brige o životnoj sredini, kako samostalno kao hotel, tako i u saradnji sa drugim institucijama. Sve ovo navedeno omogućava da se troškovi smanje, smanjuju se utrošeni resursi i vodi se računa o tom aspektu.

U sprovedenom intervjuu, menadžment hotela *Radisson Blu* smatra da u celom svetu raste trend zelenih hotela, i zaštite životne sredine, određeni gosti žele da borave samo u hotelima koji imaju zeleni ključ. Taj trend će i dalje rasti, sve više se poklanja pažnja zaštiti životne sredine.

Menadžment hotela smatra da zeleni ključ utiče na smanjenje troškova hotela, a isto tako vodi računa o zaštiti životne sredine, i o obnavljanju i uštedi resursa, koji su veoma bitni za planetu na kojoj živimo.

Ostali hoteli

Intercontinental Hotel Groups (IHG) je svetska hotelska grupacija sa više od 4 000 hotela sirom sveta. S obzirom, da posluje sa više od million turista na dnevnom novou, jedan od imeprativa je svakako da zadovolji njihove potrebe ali i da cuva okruzenje. U Srbiji IHG jos uvek nije dobio zeleni ključ ali teži da doprinese znatno zaštiti životne sredine, kroz plaćanje taksi i sprovođenje mera za zaštitu životne sredine.

IHG primenjuje je IHG Green Engage System koji služi za praćenje ekoloških preformansi hotela kroz upravljanje energijom, emisijom ugljen-dioksida, vodom i otpadom. Do 2012. godine sistem je uticao na povećanje energetske efikasnosti i smanjenje troškova za energiju za 25%, na smanjenje emisije ugljen-dioksida za 3 % i smanjenje potrošnje vode za 4,2 % (Environmental Sustainability). Pomenuti sistem podražava hotele iz grupacije IHG u kreiranju akcionog plana za zaštitu

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

životne sredine, čini hotele isplativijim i poboljšava nivo usluge i sticanje zelenog ključa.

Intercontinental hoteli iz grupacije IHG su po prvu put uveli 2012. godine, u okviru *IHG Green Engage Sistema*, standarda za emisiju ugljen-dioksida. Cilj je bio da se smanji emisija ugljen-dioksida za 12% u period od 5 godina kroz sagledavanje direktne i indirektno emisije gasova (sagorevanje fosilnih goriva, grejanje, hlađenje itd.) Jedna od mera je svakako pažljivo odlaganje otpada, kao i pažljivo planiranje menija u reštoranima sa namernicama koje su dostupne u sezoni, do smanjivanje količine otpada od hrane. Sistem *IHG Green Engage* pruža svojim hotelima vodiče za uštedu vode. Podaci pokazuju da se preko 40% vode koristi u hotelima, dok instaliranje vodovodnih armature sa protokom u znatnoj meri smanjuje potrošnju vode.

Kako bi poboljšali zaštitu životne sredine IHG je razvio online platformu *Innovation Hotel* za doprinosenje ideja i dostavljanja primera dobre prakse iz oblasti zaštite životne sredine.

Garni hotel Zak Novi Sad je garni, raspolaže sa 4 zvezdice i smešten je u samom centru grada Novog Sada. Hotel ima 6 soba i 3 apartmana. Hotel je opremljen po najvišim standardima za zaštitu životne sredine, ali nema tendenciju da postane zeleni hotel. Kao razlog navode se prevelika ulaganja u ispunjavanje kriterijuma za dobijanje zelenog ključa.

U razgovoru sa menadžmentom hotela Zak, došli smo do zaključka da garni hoteli nisu značajni zagađivači životne sredine. Garni hoteli ne raspolažu sa kuhinjskim objektima i s time nisu proizvođači velike količine otpada. Takođe, zbog malog kapaciteta turista, hotel troši minimalne izvore energije. Godišnja taksa za plaćanje posebne zaštite i unapređenje životne sredine iznosi 44.357,00 dinara.

REZULTATI I DISKUSIJA

Imperativ poslovanja u hotelskoj industriji je pružanje usluga, koje će zadovoljiti potrebe turista i hotelijerima obezbediti veći profit uz očuvanje planete na kojoj živimo. Međutim, donosioci odluka, kako na međunarodnom nivou tako i na lokalnom nivou, doveli su menadžment hotela u razmatranje dve mogućnosti: da

snose troškove za štetu koju nanose prirodi, plaćanjem taksi “zagađivač plaća” ili da razvijaju održivi turizam otvaranjem što većeg broja zelenih hotela.

Na osnovu pregleda dosadašnjih istraživanja i rezultata studija slučajeva dolazimo do sledećih zaključaka: da hoteli u Srbiji ulažu u očuvanje životne sredine, ali u pojedini turistički objekti nemaju tendenciju da postanu zeleni iz sledećih razloga:

- Za razvoj zelenih hoteli potrebno je ulagati u obučavanje kadrova iz oblasti održivog turizma (što zahteva značajna finansijska ulaganja), kako bi se obezbedilo energetske upravljanje (menadžment) i uspostavili inteligentni sistem monitoringa energije, posebno u velikim turističkim kompleksima (Maksin i ostali, 2011).
- U cilju zaštite životne sredine potrebno je maksimizirati korišćenje obnovljivih izvora energije (sunce, voda, vetar). Jedan od mogućnosti je korišćenje solarnih panela u turističkim objektima.
- Značajna je razlikama u ulaganjima u zaštitu životne sredine od strane malih i velikih turističkih centara (Tzschentke i sar., 2004). Manji turistički kompleksi imaju mogućnost jednostavnijeg kontrolisanja izvora zagađenja, dok veliki kompleksi teže kontrolišu izvore energije, što opravdava pritisak koji velike hotelske kompanije trpe od svih aktera (Alvarez i sar., 2001).
- Veliki hoteli će lakše postati ekološki odgovorni nego manji hoteli, jer mogu da priušte veće investicije, razvijaju obimnije prakse upravljanja zaštitom životne energije nego mali hoteli (Tzschentke i sar., 2004). Rezultati studije slučaja našeg istraživanja došli su do saznanja da izloženost pritiska na zaštitu životne sredine raste sa veličinom objekta. S toga, veliki kompleksi razvijaju naprednije sisteme upravljanja u odnosu na male hotelske objekte. Kao razlozi navode se više finansijskih sredstava za ulaganje i upravljanje zaštitom životne sredine.
- Velikim hotelima je isplativije da imaju tendenciju ka zelenom ključu, s obzirom da plaćaju veće takse za zaštitu životne sredine u odnosu na male hotele. Posmatrajući za dugoročnog aspekta, velikim hotelima je finansijski isplativije da se odluče za ovakav oblik finansiranja. Ne samo da privlače savesne turiste i imaju bolji imidž u javnosti, već stede određenu količinu novca.

Ekološka održiva strategija je od velike važnosti za ostvarivanje uspeha hotelskih lanaca, restorana i drugih turističko-ugostiteljskih objekata. U poslednjih nekoliko

Od principa zagađivač plaća ka konceptu zagađivač ne zagađuje

decenija, potražnja za zelenim hotelima raste na međunarodnom nivou. Istraživanja pokazuju da je sve više korisnika, koji su spremni da plate veću cenu za destinacije koje ne narušavaju prirodna bogatstva (Alvarez i sar., 2001; Basić, 2015).

Zeleni hoteli primenjuju moderne metode poslovanja što zahteva više ulaganja u edukativnost zaposlenih i korisnika turističkih usluga. Kao nedostatak u Republici Srbiji ističe se nedovoljna informisanost korisnika turističkih usluga o značaju *eco* hotela u sektoru turizma i šire. Republika Srbija svakako treba da se ugleda na zemlje koje su preuzele aktivnosti razvoja zelenog hotelijerstva. S obzirom da zeleni hotel zahteva značajnu količinu finansijskih sredstava, dobar primer je dala Hrvatska, koja je 2014. godine pokrenula pilot projekat na temu "Zeleno poslovanje u hotelijerstvu". Projekat je realizovan sa Ministarstvom za turizam i udruženja hotelijera (*Udruga poslodavaca u hotelijerstvu Hrvatske*). Rezultat projekta je bio dodeljivanje dvadeset zelenih ključeva za hotele širom Hrvatske, od kojih je 50% troškova snosilo Ministarstvo za turizam, a ostatak vlasnici hotela (Basić, 2015).

ZAKLJUČAK

Hotelska industrija svojim klijentima nudi razne mogućnosti u korišćenju prirodnih resursa (aktivnosti na moru, planini, jezeru), ali s druge strane je jedan od većih zagađivača. Rast broja hotelskog smeštaja kao i povećavanje broja turista narušava prirodne, istorijske i kulturne resurse države, uništava i prirodne resurse, vodu, zemljište i vazduh. *Obaveza današnje generacije da ostavi potomstvu bar onoliko šansi za razvoj koliko ih ona ima, proističe iz fundamentalnog principa moralne pravde, a to je da svi ljudi imaju podjednaka prava na najšire osnovne slobode koje ne ugrožavaju slobodu drugih (Nacionalna strategija održivog razvoja, "Službeni glasnik", 2008).*

Globalizacija je dovela do integrisanja tržišta i mobilnosti kapitala što je uticalo na pojavu novih izazova i mogućnosti za ostvarivanje održivog razvoja (Stefanović, Azemović, 2012). Koristi od globalizacije i troškovi globalizacije su neujednačeno distribuirani, a zemlje u razvoju su suočene sa posebnim teškoćama u odgovoru na ovaj izazov. Donosioci odluka zajednički se trude da doprinesu održivom razvoju na globalnom nivou u cilju da povećaju investicije u ljude i tehnologije, smanje nivo socijalnih razlika, poboljšaju uslove života u gradovima, smanje

korišćenje štetnog otpada, smanje emisiju štetnih gasova, poboljšaju energetske efikasnosti i dr. (Mihailov i ostali, 2005).

Zaštita životne sredine ogleda se u smanjivanju štetnog dejstva na nju. Međutim, u Srbiji ciljevima koji teže održivom razvoju potrebne su strukturne promene (Mihajlov i ostali, 2005). Promene svakako prate dešavanja na globalnom nivou kao što je globalizacija koja je dodala novu dimenziju u zaštiti životnih resursa.

Pregledom dosadašnje literature i analizom studija slučajeva dolazi se do saznanja da postoji pozitivna veza između turizma i životne sredine. Zaštita životne sredine utiče na razvoj turističkih destinacija (Slavković, 2015). Zeleni hoteli povećavaju dobit hotelijerima, dok epitet *eco* hotela koriste kao marketinški trik za privlačenje turista. Tačnije, hotelijeri i zaposleni ostvaruju dobre rezultate, savesni turisti uživaju u komforu, a istovremeno je smanjen negativan uticaj na životnu sredinu.

Zahtevi koje postavlja koncept održivog razvoja su kompleksni i prvenstveno podrazumevaju povećanu ekološku svest, koja utiče na povećanje odgovornosti države kroz promenu postojećih pravnih akata u cilju zaštite prirodnih resursa. Iz dosadašnjih istraživanja, dolazi se do zaključka da država treba i da vodi računa o ekonomskim aspektima. S obzirom, da turizam utiče i na zapošljavanje velikog broja ljudi i doprinosi ekonomskom razvoju države.

Rad je rezultat projekta Organizacione i informacione podrške sistemu upravljanja kvalitetom kao ključnim faktorom povećanja konkurentnosti naših preduzeća i njihovog bržeg izlaska na svetsko i EU tržište (179001) finansiranih od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

LITERATURA

- [1] Barjaktarević, D. and Knezević, M. (2012). Savremene tendencije u poslovnoj orijentaciji hotelske industrije, *Turistički svet*, vol. 57-58, page 57-60.
- [2] Basić, I. (2015), Novi trendovi u funkciji povećanja konkurentnosti hrvatskog turizma u 21. stoljeću, Zbornik radova Proštorno planiranje kao čimbenik razvoja u županijama, Zavod za prostorno planiranje, Split, Hrvatska, pp. 25-41.
- [3] Bina, O. (2013). The green economy and sustainable development: an uneasy balance? *Environment and Planning C: Government and Policy* 2013, volume 31, pages 1023 – 1047.

- [4] Bogdanović, P. (2005). European Hoteliers: environmental attitudes, greening the business, *Cornell Hospitality Quarterly*. Vol. 46. No. 2. str.188-204.
- [5] Brodsky, S. (2005). Water conservation crucial to energy savings. *Hotel and Motel Management*, vol. 220(13), page 12. Available online: <http://infohouse.p2ric.org/ref/43/42990.pdf>
- [6] Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. (2008). *Tourism: Principles and practice*. London: Financial Times/Prentice Hall.
- [7] D'Souza, C.; and Taghian, M. (2005). Green advertising effects on attitude and choice of advertising themes. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, vol. 17(3), pages 51-66. DOI:10.1108/13555850510672386
- [8] Ekins, P. (1999). European environmental taxes and charges: recent experience, issues and trends. *Ecological Economics*, 31, 39e62.
- [9] Enz, C. A.; and Siguaw, J. A. (1999). Best hotel environmental practices. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, pages 72–77. DOI:10.1177/001088049904000511
- [10] Gago, A., Labandeira, X., Picos, F., & Rodríguez, M. (2009). Specific and general taxation of tourism activities. Evidence from Spain. *Tourism Management*, 30(3), 381-392.
- [11] Jovičić, D., (2000) *Turizam i životna sredina*, Beograd, Zadužbina Andrejević, <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-2769/2014/2217-276914010371.pdf>
- [12] Maksin, M., Pucar, M., Milijić, S. i Korać, M. (2011) *Održivi razvoj turizma u Evropskoj Uniji i Srbiji*. Beograd: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
- [13] Manaktola, K.; Jauhari, V. Exploring consumer attitude and behaviour towards green practices in the lodging industry in India. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 2007, vol. 19(5), pages 364–377. DOI:10.1108/09596110710757534
- [14] Mihajlov, A. (2002) A Vision of Sustainable Development, Proc. on Preliminary Seminar, Serbia approaching The Summit on Sustainable Development, Belgrade, p.15-20.
- [15] Mihajlov, A. and Stevanovic-Carapina H. (2005) Sustainable Development: Time for Active Steps, Scientific Simposium: Danube Basin and Sustainable Development, Novi Sad.
- [16] *Nacionalna strategija održivog razvoja*, "Službeni glasnik RS", br. 57/08
- [17] *Održivi i odgovorni razvoj turizma u XXI veku*, (2000) Beograd, Turistička
- [18] organizacija Srbije
- [19] Ljumović, I., & Pavlović, D. (2016). Izvori finansiranja aktivnosti u oblasti

- zaštite životne sredine. *Ecologica: nauka, privreda, iskustva*, 23(84), 727-730.
- [20] Pavlović, D., Lazić, J. i Cvijanović, J. (2014). Serbian hotel industry development. *Hotel and tourism management*, vol. 2, str. 11-19.
- [21] Radwan, H. R. I.; Jones, E.; and Minoli, D. (2010). Managing solid waste in small hotels. *Journal of Sustainable Tourism*, vol.18, 175-190. DOI:10.1080/09669580903373946
- [22] SEPA, Nacrt izvestaja o turizmu, 2018. Dostupno na: http://www.sepa.gov.rs/download/PRTR_Nacrt_izvestaja.pdf
- [23] Stefanovic, V., Azemovic, N. (2012), Održivi razvoj turizma na primeru vlasinske površi, *Skola Biznisa*, Vol. 1, pp. 15-22.
- [24] Tomka, D., (2010) *Osnove turizma – vodič kroz predmet*, Novi Sad, Fakultet za sport i turizam – Tims
- [25] Tzschentke, N., Kirk, D. i Lynch, P.A. (2004) *Reasons for going green in services accommodation establishments*, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 16, No. 2, str. 116-124
- [26] UNEP (2012). *Moving towards a climate neutral UN: The UN system's footprint and efforts to reduce it*. Nairobi: United Nations Environment Programme.
- [27] UNEP (United Nations Environment Programme). 2011. *Towards a green economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication*. Nairobi: UNEP.
- [28] World Tourism Organization. (1998). *Tourism taxation: Striking a fair deal*. Madrid: World Tourism Organization.